

La primavera republicana del 1931 al Pla d'Urgell

Francesc Foguet i Boreu

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM: Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 atorgaren la majoria al republicanisme d'esquerres i conduïren al canvi de règim. A les comarques ponentines, com arreu del país, es visqué amb entusiasme la proclamació de la República el 14 i el 15 d'abril. Aquesta ponència, centrada en l'actual comarca del Pla d'Urgell, analitza: 1) l'impacte de l'adveniment de la República en els seus pobles; 2) la constitució dels ajuntaments republicans entre el 15 i el 17 d'abril; 3) el qüestionament de les eleccions que es produí en els municipis de Castelnou de Seana, Linyola i Mollerussa; 4) la posició dels nous alcaldes envers la República naixent; 5) els problemes que es consideraven heretats de la monarquia, i 6) la incidència que tingué el macianisme en el teixit sociopolític de la comarca. Com a corol·lari, proposa una aproximació a la pervivència de la primavera republicana de 1931 en la memòria popular dels pladurgellencs.

PARAULES CLAU: Segona República Espanyola, República Catalana, Pla d'Urgell, Ajuntaments republicans, republicanisme, macianisme, memòria històrica.

ABSTRACT: Municipal elections held on the 12th April 1931 revealed majoritarian support to left-wing republicanism and a regime change took place. The proclamation of the Second Spanish Republic (14th and 15th April 1931) was received with enthusiasm both in the Ponent territories and the whole of Catalonia. This paper, focused in the current Pla d'Urgell county, analyses: 1) the impact of the Second Spanish Republic's proclamation in the Pla d'Urgell villages; 2) the formation of republican

town councils between the 15th and the 17th April; 3) the questioning of the elections which took place in Castelnou de Seana, Linyola, and Mollerussa; 4) the new mayors' stance regarding the rising republic; 5) the problems that were considered as inherited from the previous monarchy, and 6) the impact that macianism had on Pla d'Urgell's sociopolitical networks. Finally, an approach to the survival of 1931's republican spring in local memory will be provided.

KEYWORDS: Second Spanish Republic, Catalan Republic, Pla d'Urgell, republican town councils, republicanism, macianism, historical memory.

"Diumenge la voluntat popular es manifestava amb eloqüència impressionant. A Barcelona i a tot Catalunya, com en totes les terres d'Espanya, el plebiscit republicà ha estat com una allau que s'ho emporta tot. El procés de la Monarquia espanyola és clos; la sentència li ha estat adversa, i no hi ha apel·lació possible. La sobirania popular ha triomfat". Així descrivia el diari *La Publicitat* de Barcelona la "gran victòria republicana" del 12 d'abril de 1931.¹ Les eleccions municipals havien estat netament democràtiques i sense cap violència que les enterbolís. El resultat era "contundent" i, de manera ineludible, conduïa al canvi de règim, o sigui, a la proclamació de la República.²

A les comarques ponentines, el triomf del republicanisme d'esquerres va ser aclaparador: el 81 % dels regidors proclamats foren republicans.³ A la "província" de Lleida, les dades oficials, segons *La Vanguardia*,

¹ "Crònica. Després del plebiscit", *La Publicitat*, 14 d'abril de 1931, p. 1.

² Manllevo l'adjectiu "contundent" de F. SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya* (Barcelona: Curial, 1977), p. 21. Vegeu, sobre la proclamació de la República a les comarques lleidatanes, C. MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), p. 397-406; J. BAR-RULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República, 1930-1936* (Barcelona: L'Avenç, 1986), p. 233-251, i ídem, *De la Monarquia a la República. El 14 d'abril de 1931 a la ciutat de Lleida* (Lleida: Ajuntament, 1997), p. 44-61.

³ MIR, *Lleida (1890-1936)*, p. 400.

eren de 52 regidors “antimonàrquics” i 37 “monàrquics”, de manera que, respecte a Barcelona, Girona i Tarragona, se situava *grosso modo* en un tercer lloc en les mitjanes de vot antimonàrquic.⁴ El projecte interclassista, populista i catalanista d'Esquerra Republicana de Catalunya, creat el març de 1931 i liderat per Francesc Macià, hi guanyava en tota la línia.⁵

LA PROCLAMACIÓ DE LA REPÚBLICA AL PLA D'URGELL

Als pobles de l'actual Pla d'Urgell, l'adveniment de la República va ser festejat amb manifestacions d'entusiasme popular més o menys cridaneres entre el 14 i el 15 d'abril del 1931. Vegem-ne algunes notícies. A la tarda del mateix 14 d'abril, a Mollerussa van començar a circular “apasionados comentarios”, i, al vespre, va ser hissada la bandera republicana al frontis de l'edifici municipal “entre vivas y entusiastas aplausos de la multitud”.⁶ A Bellvís, a les cinc de la tarda del 14 d'abril, els republicans locals es van llançar al carrer “curulls de joia per a donar

la benvinguda a la nostra gran República”.⁷ A Belllloc d'Urgell, en canvi, el mateix dia, una comissió d'unes dues-centes persones va decidir traslladar-se a Lleida, on es va passejar pels carrers de la ciutat amb banderes catalanes i republicanes, “cridant visques a la República i exterioritzant amb vehemència gran, l'entusiasme produït per aquestes hores d'intensa emoció que vivim”.⁸

L'endemà, dia 15 d'abril, Bellvís es va despertar amb “un gran tritlleig de campanes i tocs de corneta harmoniosos”, mentre el sol de Ponent sortia “per tot arreu orgullós i cofoi”; més tard, a les deu del matí, els republicans bellvisencs van enarborar pels carrers de la vila “les insígnies de la Llibertat” al compàs de “La Marsellesa”.⁹ Al poble de Golmés, tampoc no es van estar de res i la festa per commemorar l'adveniment de la República “revestí caràcters de vertadera solemnitat”, ja que durant tot el dia 15 es van fer activitats per manifestar l'alegria del triomf amb un seguiment massiu i un emocionat record “a la memòria dels capitans Fermí Galán i García Hernández, afusellats a Osca”.¹⁰ A

⁴ “En la región”, *La Vanguardia*, 14 d'abril de 1931, p. 12. En la resta de “províncies” catalanes, els resultats també van ser favorables als republicans: a Barcelona, 377 vs. 169; a Girona, 72 vs. 53, i a Tarragona, 111 vs. 96.

⁵ Vegeu, sobre els resultats, A. GONZÁLEZ I VILALTA, *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes (1931-1933). Nacionalisme, possibilisme i reformisme social* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006), p. 39-40.

⁶ EL CORRESPONSAL, “Mollerussa”, *El País* [Lleida], 20 d'abril de 1931, edició de la tarda, p. 3.

⁷ E. BORDES, “Dels pobles. Bellvís”, *La Jornada* [Lleida], 1 de maig de 1931, p. 2.

⁸ “La proclamació de la República a Belllloc”, *La Jornada*, 15 d'abril de 1931, p. 1.

⁹ BORDES, “Dels pobles. Bellvís”, p. 2. Segons el testimoni de Vicenç Ximenis (Bellvís, 1918): “A Bellvís es fa una gran manifestació per celebrar-ho i com a tot arreu es crida ‘Visca Francesc Macià! Mori Francesc Cambó!’ Cambó representà la Lliga i els interessos de la dreta catalana i Macià era d'Esquerra Republicana. Aquell crit de la gent del camp, com en molts altres pobles, era un crit unànime contra el caciquisme i l'opressió” (V. XIMENIS I CARULLA, *Demòcrata i socialista. Memòries de setanta anys de lluita política apassionada*, edició de P. SANVICÉN [Lleida: Pagès, 1998], p. 31). Tot just estrenada la República, Ximenis va formar amb els seus companys la primera cèl·lula organitzada de joves del Bloc Obrer i Camperol.

¹⁰ El relat del corresponsal de *La Jornada* respirava entusiasme per tots cantons: “Al matí s'hissaren a la façana de la Casa de la Vila les banderes republicana i catalana, essent saludades per la multitud que hi havia al carrer, amb forts aplaudiments i eixordadors visques a la República i a Catalunya. A les dotze, es voltejaren les campanes força estona. A la tarda, la festa era completament general. A les nou del vespre s'organitzà una manifestació a la Casa de la Vila, acompanyada d'una banda de música, llogada per l'Ajuntament, portà la bandera republicana el conseqüent i vell republicà en Francesc Serra, i la catalana, un jove de la localitat. Fou una cosa magna. Hi assistiren més de mil persones entre homes i dones. Posada en marxa la manifestació, amb les autoritats al front, seguí tots els carrers de la població, la música tocà contínuament la Marsellesa. Durant tot el trajecte no es cessà de donar visques a la República i Catalunya, que eren contestats pels manifestants amb emoció. Durant el trajecte, el jove de la localitat en Manel Vilalta adreçà la paraula als manifestants, demanant un minut de silenci a la memòria dels capitans Fermí Galán i García Hernández, afusellats a Osca, ço que fou acatat per tothom, descobrint-se les testes en senyal de respecte. Una vegada després, la manifestació es dirigí a la plaça on s'organitzà, com a fi de festa, un ball que durà fins a la matinada. Feia goig veure aquelles cares joioses que tots tenien, i els ulls espurnejats d'entusiasme, en qui es notava més marcadament, però, era als vells republicans; puix no confiaven que arribés aquest dia. Fou una festa a la que s'hi associà tot el poble, i que serà d'un record inesborrable. I ara, a treballar novament per consolidar lo que ja tenim; però, abans, cridem ben fort perquè ens sentin de tots els indrets de la terra nostrada: Visca Catalunya republicana! I més fort encara, perquè ens sentin arreu d'Espanya: Visca la República federal espanyola!” (CORRESPONSAL, “Dels pobles. Golmés”, *La Jornada*, 28 d'abril de 1931, p. 4).

Mollerussa, a la tarda, s'hi van organitzar dues manifestacions amb música que van recórrer els carrers de la població i van convergir a la Casa de la Vila, on onejaven la bandera catalana i la republicana; el Comitè Republicà va prendre possessió de l'alcaldia de la ciutat, i, cap al tard, amb les dues bandes de música es va improvisar "un animado baile en la plaza mayor".¹¹ A Linyola, "sortiren manifestacions donant visques i tocant les campanes fent-se una de les festes populars més grosses. També evocaren les gestes dels afusellats a Jaca".¹² A Sidamon, la proclamació de la República s'hi va celebrar "amb gran entusiasme".¹³

Un cas excepcional fou el de Castellnou de Seana, on els comicis municipals es van invalidar a causa d'"un incident a l'acte de la proclamació de candidats".¹⁴ Les eleccions van ser anul·lades perquè un dels partidaris de Francesc Cullerés Miranda, de la coalició de dretes, va trencar l'urna quan sospitava que la seva candidatura les perdia.¹⁵ Tot fa pensar que aquest municipi era un dels més polititzats de la comarca, atès que, si a altres pobles les eleccions s'havien fet pràcticament sense incidents, a Castellnou foren "molt agitada" fins a l'extrem que van haver-s'hi de personar una parella de la Guàrdia Civil per tal de "mantenir l'ordre".¹⁶ Segons consta en el *Llibre d'actes* dels Plens de l'ajuntament castellnouenc, l'endemà, el 15 d'abril, a les cinc de

la tarda, els regidors de la majoria republicana i del Comitè Local Republicà es van presentar a la casa consistorial per proclamar la República, fer-se càrrec del govern i l'administració del municipi i nomenar Ramon Niubó Carulla com a president de l'esmentat Comitè.

Comptat i debatut, tret d'alguna excepció, el canvi de règim als ajuntaments de la comarca, un autèntic trencament polític, una ruptura democràtica, es va produir amb alguns incidents, però sense gaires problemes, si atenem a les notícies conservades. El mateix 14 d'abril, el terratinent Pere Segarra (Ivars d'Urgell, 1858-1942) ho deixava escrit lacònicament en les seves memòries: "Queda a Espanya proclamada la República; vives i soroll a tot arreu".¹⁷ El quinzenal *La Veu d'Urgell* de Mollerussa, dirigit per Ramon Saladrígues, un home del catalanisme conservador, convidava els lectors a apaivagar els ànims col·lectius i a retornar a la normalitat "després de la pugna".¹⁸ Certament, les eleccions s'havien deixat sentir a la comarca fins al punt de "remoure tots els esperits" en una "efervescència desacostumada".¹⁹ Des de les pàgines de *La Veu d'Urgell*, el triomf de la República era valorat com a "insuperable" per la manera com s'havia fet el canvi de règim, sense violència, sense que la sang embrutés els carrers, per voluntat lliurement manifestada pel poble:

¹¹ EL CORRESPONSAL, "Mollerussa", *El País*, p. 3. A Mollerussa, segons recollia *La Veu d'Urgell*, "es feren festes populars amb dos bandes de música seguides de nuclis que la victorejaven portant banderes republicanes" ("Notícies locals", *La Veu d'Urgell*, núm. 119, 15 d'abril de 1931, p. 8).

¹² "Comarcals. Linyola", *La Veu d'Urgell*, núm. 120 (30 d'abril de 1931), p. 9. Segons Esteve Mestre, un grup de joves linyolencs va fer diversos tómbos per la vila cridant visques a la República i proferint insults al rei pròfug i al dictador Primo de Rivera, i fins va aconseguir tocar les campanes de l'Església. A Vilanova de Bellpuig, al seu parer, també es van arrossegar pels carrers del poble els retrats del rei Alfons XIII i del dictador Primo de Rivera, trets del saló d'actes de l'ajuntament. Vegeu E. MESTRE I ROIGÉ, *Història de Vilanova de Bellpuig* (Vilanova de Bellpuig: Ajuntament i Pagès, 1999), p. 208, i ídem, "La República catalana. 14-17 d'abril de 1931. Notícies de Linyola", *Barret Picat*, núm. 132 (juliol de 2002), p. 18.

¹³ "Sidamon", *La Jornada*, 17 d'abril de 1931, p. 4.

¹⁴ "Comarcals", *La Veu d'Urgell*, núm. 119 (15 d'abril de 1931), p. 9.

¹⁵ M. GALITÓ I PUBILL, "Castellnou de Seana, de la Segona República fins al 1937", dins M. GALITÓ I PUBILL i F. PASQUAL I GREQUES, *La grandesa dels homes anònims. Aleix Galitó i Vilalta, Josep Bastons i Balagué, Antoni Adern i Reñé* (Lleida: Pagès, 2002), p. 57.

¹⁶ "Comarcals", *La Veu d'Urgell*, núm. 119 (15 d'abril de 1931), p. 9.

¹⁷ E. GUILLÉN I FERNÁNDEZ, *El manuscrit de Pere Segarra. Recull històric d'Ivars d'Urgell i diari de l'autor (1932-1938)* (Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1986), p. 89.

¹⁸ "Després de la pugna", *La Veu d'Urgell*, núm. 119 (15 d'abril de 1931), p. 1. A punt de tancar el número, l'endemà de la proclamació de la República, va haver de fer-se ressò en les seves pàgines del "canvi de règim", amb una crònica sumària dels fets en què destacava la manca de "resistència" i la tònica de "pau i ordre", i feia una crida a la "responsabilitat" ciutadana "per a salvar els perills de desordre sempre perniciosos" ("Canvi de Règim", *La Veu d'Urgell*, núm. 119, 15 d'abril de 1931, p. 5).

¹⁹ "Comarcals", *La Veu d'Urgell*, núm. 119 (15 d'abril de 1931), p. 10.

“La gesta és formidable, i cal que tots ens [en] fem dignes”, concloïa Saladrígues.²⁰

Naturalment, la proclamació de la República va generar una gran diversitat de reaccions, entusiasmes, expectatives i temors segons l’adscripció ideològica amb què s’esguardava un canvi tan transcendental de règim polític. Al diari dretà i ultracatòlic *El Correo de Lleida*, s’hi publicava un “impromptu” ben eloqüent sobre el ventall de posicions i actituds possibles, en què s’evidenciava la gran preocupació que tenien els reaccionaris pels “excessos” dels “altres”:

ELS REPUBLICANS: Per fi hem triomfat. El canvi de règim ha vingut sens vessament de sang. Som l’administració del món.

ELS MONÀRQUICS, *arraulits*: Qui s’ho havia de pensar!

LES ESQUERRES: És l’hora nostra: hi té d’haver un daltabaix.

LA MAÇONERIA: Amb la protecció que tenim, no hem de parar fins a posar el peu al coll de l’Església. Secularització dels cementiris, llibertat de cultes, ensenyança laica, divorci, separació de l’Església i l’Estat... Oh, que bé va tot això!

LA XUSMA: Ara farem lo que ens donarà la gana; ens hem d’esbravar.

ELS COMUNISTES: Ja venim.

UN ESCÈPTIC: I voleu dir que, amb la vinguda de la República, no hi haurà crema de convents, persecució de les ordes religioses i altres excessos?

UN GOVERNAMENTAL: No tenim homes d’altura.

UN CAPITALISTA: Per sí, per no, portem el capital a l’estranger.

UN CATÒLIC: A lluitar fins a morir per la defensa de la nostra fe.

UN SACERDOT: Non “parevalerunt”.

UN FRARE: Què hem fet de mal que ens volen fora?

UNA MONJA: Oració i sacrifici. Déu meu!, per la pau i tranquil·litat de l’Església, jo els ofereixo la meua vida.

UN LIBERAL: Som a l’aigua.

UN CONSERVADOR: Gràcies que conservem la pell.

UN JAUMÍ: La nostra gent està que bull.

UN NAVARRO: No passaran.

UN PERIODISTA ESQUERRÀ: Hem de fer combregar el poble amb rodes de molí. Què en farem, de “perres” grosses!

UN OBRER: Ara sí que s’arranjarà la qüestió obrera (si no s’espatlla).

UN PAGÈS: Jo em creia que, si pujava la República, a fora pagaments. Tanmateix, em sembla que hauré de continuar fumant de paquetilla.

UN SERVIDOR: Que sia una República com cal, justiciera i emparadora dels drets de tots.²¹

LA CONSTITUCIÓ DELS AJUNTAMENTS REPUBLICANS

Com és lògic, els *Llibres d’actes* dels Plens dels ajuntaments de la comarca que he pogut consultar es fan ressò del canvi de règim.²² No deixa de ser significatiu que no s’hagin conservat tots els llibres d’actes (hi falta el de Miralcamp) o que, en alguns municipis com ara el Palau d’Anglesola, Torregrossa o Vilanova de Bellpuig, no hi hagi l’acta de constitució dels ajuntaments republicans. No obstant aquests buits documentals, queda constància que l’endemà mateix de la proclamació de la República, el 15 d’abril, o a tot estirar dos dies després, les corporacions municipals van consignar en els seus *Llibres d’actes* el canvi de situació política amb la institució dels nous consistoris.

Val a dir que, el 14 d’abril, Francesc Macià, com a president de la nounada República catalana, va signar una circular destinada als ajuntaments catalans en què els demanava que proclamessin la República i que es preparessin per a “defensar-la”.²³ I l’endemà, el 15 d’abril, va emetre unes “Instruccions per a la proclamació de la República catalana als ajuntaments de Catalunya” que establien, en l’àmbit local, les bases del nou règim polític derivat de les eleccions del dia 12: els regidors republicans catalanistes, elegits per sufragi, s’havien de “fer càrrec de l’ajuntament i proclamar la República catalana”, i també nomenar “un alcalde provisional” d’entre els regi-

²⁰ “El triomf de la República”, *La Veu d’Urgell*, núm. 120 (30 d’abril de 1931), p. 6. Mesos després, Saladrígues també va demanar que la consolidació del règim republicà es fes en un marc de “llibertat, justícia, igualtat, democràcia i progrés”, tot respectant “el principi social de l’ordre”. Vegeu “La pau dels esperits”, *La Veu d’Urgell*, núm. 125 (15 de juliol de 1931), p. 1-2.

²¹ EFE, “Impromptu. Sobre la proclamació de la República”, *El Correo* [Lleida], 24 de juny de 1931, p. 3. Al mateix diari se sintetitzava amb tota la intenció del món, el sentit de la pugna entre dretes i esquerres des de la seva òptica maniquea: “Las derechas son el amor, la paz y el orden, porque son de Dios; las izquierdas son el odio, la inquietud y el desorden, porque son de Satanás” (Constantius, “Derechas e izquierdas”, *El Correo*, 27 de juny de 1931, p. 1).

²² Els *Llibres d’actes* dels Plens dels ajuntaments dels pobles de Barbens, Bell-lloc d’Urgell, Bellví, Castellnou de Seana, Fondarella, Golmés, Ivars d’Urgell, Mollerussa, el Palau d’Anglesola, el Poal, Sidamon, Torregrossa i Vilanova de Bellpuig es poden consultar a l’Arxiu Comarcal del Pla d’Urgell. En el cas de Linyola, l’únic exemplar és a l’arxiu municipal. Agraïixo a Daniel Vilarrúbias Cuadras, director de l’Arxiu Comarcal del Pla d’Urgell, i a Irene Solsona, administrativa de l’ajuntament de Linyola, les facilitats que m’han ofert per disposar d’aquesta documentació.

²³ SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 29.

dors electes; així mateix, si era necessari, els nous ajuntaments havien de “garantir l'ordre formant una guàrdia cívica i, en cas de trobar resistències, combatre-les per tots els mitjans incautant-se de les armes, per ordre de l'alcalde provisional”.²⁴

A través d'un telefonema, els consistoris del Pla d'Urgell van rebre, el 15 d'abril, una convocatòria urgent del governador civil de la província de Lleida adreçada als alcaldes en què els comminava a instituir, de manera immediata, els ajuntaments amb tots els regidors escollits, fossin monàrquics o republicans, per majoria de vots. Els consistoris es van reunir amb caràcter extraordinari entre el 15 i el 17 d'abril i van escollir (generalment per votació secreta, amb urna, com prescrivia la llei municipal vigent) els alcaldes, els tinentes alcaldes i els regidors de les noves corporacions municipals.

Al Poal, tot i que aquell dia el govern provisional de la República catalana l'havia declarat festa nacional, el consistori es va reunir, anant per feina, el mateix 15 d'abril, a les nou de la nit, va votar per alcalde Ramon Miret i Roig i, tot seguit, va fer un arqueig de les finances municipals (que, curiosament, va donar la xifra mòdica de 9,40 pessetes).

A Barbens, els regidors electes es van aplegar a les onze del matí del 16 d'abril, considerat un dia “memorable para España”, i van designar com a alcalde Ramon Ibós Minguet, que ja ho era abans i que, juntament amb la resta dels membres del consistori, va acceptar el càrrec, comproment-se a “cumplir y hacer cumplir las órdenes emanadas del Gobierno de la naciente República española”. A Bellví, van ser convocats el mateix dia i a la mateixa hora que a Barbens per establir el nou ajuntament amb la designació per unanimitat de Ramon Vidal Biosca. A Golmés, també va tenir lloc el 16 d'abril, a les onze, i van designar com a alcalde, sense gaires protocols, Jaume Vilalta Berenguer. Una hora més tard, a les dotze del migdia, es van congregar els consistoris de Fondarella i Linyola. A Fondarella, després de votar, es va procedir a proclamar Josep Simó Espart com a nou batlle. A Linyola, els regidors

electes municipals van complir al peu de la lletra el protocol establert:

Siendo la hora señalada, el señor alcalde saliente [Joan Baptista Gené Formiguera] recibió a dichos concejales electos a quienes invitó a que ocuparan sus puestos y, después de breves frases laudatorias sobre la República naciente, depositó sobre la mesa las insignias de su cargo, cediendo la presidencia interina al concejal de más edad y de mayor número de votos entre los presentes, don José Bonjorn Altisent.

Seguidamente, se procedió a la elección del alcalde por medio de papeletas; llamados por orden de votos, fueron depositando uno a uno en la urna destinada al efecto, y habiendo verificado todos, el señor presidente interino sacó de la urna, una a una las papeletas depositadas, leyendo su contenido en alta voz y dando el siguiente resultado:

- Don Carlos Mas Gispert, siete votos... 7 votos
- Don José Bonjorn Altisent, tres votos... 3 votos

Resultando que, siendo el número de votantes diez, ha obtenido don Carlos Mas Gispert, siete votos, o sea la mayoría absoluta, el señor presidente proclama alcalde al señor don Carlos Mas Gispert, pasando a ocupar la presidencia y recibiendo las insignias de su cargo.

Un cop escollits la resta de càrrecs del consistori, el nou batlle de Linyola va fer un parlament contemporitzador que el llibre d'actes recull en els termes següents:

El señor alcalde manifiesta que, como representante del actual ayuntamiento del Gobierno provisional de la República, era necesario contribuir con todas las energías para lograr que la República sea una garantía de bienestar y progreso para España.

Es de imperiosa necesidad mantener el orden para evitar cualquiera provocación que intente malograr la aspiración regeneradora del pueblo y procurar hacernos dignos de la República con la actuación en el cargo que se nos ha conferido.

Per acabar d'arrodonir-ho, com van fer també altres alcaldes de la comarca, Carles Mas va enviar una missiva al “president de la República catalana”, datada el 17 d'abril de 1931, en què li manifestava “el goig immens” d'adreçar-li “la més fervorosa salutació amb veneració i entusiasme”, i s'adheria al

²⁴ Si el nombre de regidors republicans electes era insuficient per constituir l'ajuntament, calia designar les persones “de representació republicana catalanista o simplement republicana”; si entre els regidors electes no n'hi havia cap de republicà, havien de responsabilitzar-se del consistori “tots els regidors elegits el dia 12, prescindint de la significació política”, però estaven obligats, una vegada establert, “a cursar immediatament llur adhesió a la Presidència de la República catalana”, si no volien ser “destituïts”. Fons del Govern Macià a l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià del Monestir de Santa Maria de Poblet (caixa 3, expedient 28, República Catalana). Publicat a SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 33.

triomf dels “ideals catalans” d’alliberació de la pàtria que el president representava.²⁵

A Sidamon, en què el relleu dels membres sortints i entrants va ser especialment solemne, es van reunir també el 16 d’abril, a les sis de la tarda, i van elegir com a alcalde, per majoria absoluta, Francesc Llovera Bellet. A Bell-lloc d’Urgell, el consistori es va formar el mateix dia, a dos quarts de set de la tarda, i va escollir per majoria absoluta com a nou batlle Josep Mor Xammar, president del Comitè Provisional Republicà. Després d’aquest nomenament, es van incautar tots els retrats del rei Alfons XIII i en van fer una gran foguera a la plaça. Una hora més tard, a dos quarts de vuit, també a la tarda del 16 d’abril, van ser convocats els regidors d’Ivars d’Urgell que, després de votar, van nomenar Ramon Cots Planes com a nou alcalde.

LES ELECCIONS QÜESTIONADES A CASTELLNOU DE SEANA, LINYOLA I MOLLERUSSA

A Castellnou de Seana, on les eleccions havien quedat en suspens, els membres del Comitè Local Republicà es van autoproclamar, el 17 d’abril, com a regidors de l’“Ajuntament definitiu republicà”, en van assumir “el govern i l’administració” i, sense encomanar-se a ningú, van constituir el nou ajuntament amb Ramon Niubó Carulla com a alcalde. El seu primer acord, pres per unanimitat, va ser “transmetre immediatament un efusiu i expressiu telefonema de felicitació i adhesió a l’Honorable Senyor Pre-

sident de la República Catalana en Francesc Macià”.²⁶ Malgrat això, després d’una etapa interina en què va continuar vigent l’antic ajuntament de l’alcalde Francesc Carrera Tiell, es van celebrar les eleccions ajornades el 5 de juliol de 1931. Hi van triomfar les dretes locals, que van prendre possessió de l’alcaldia cinc dies després, el 10 de juliol. El nou batlle va ser David Cabestany Ayats, un dels membres del darrer consistori monàrquic.²⁷ El fet que les dretes prometessin la segregació d’Utxafava (actual Vila-sana) i Novelles, si els regidors d’aquests dos pobles agregats els donaven el vot, va ser decisiu per a guanyar els comicis.²⁸

A Mollerussa, definida a l’època com “el centre geomètric de les terres regades pel Canal d’Urgell”,²⁹ la conjuntura política es va embolicar qui-sap-lo. La premsa va anunciar el triomf de la coalició republicana, que hi va obtenir una majoria de regidors. El 16 d’abril, Ignasi Queralt Cabeceran va ser designat, per majoria absoluta, d’acord amb la llei, alcalde de la ciutat.³⁰ Malgrat això, en la sessió del 23 d’abril, el regidor Jaume Coma i Andreu, membre de l’autodenominada Minoria Republicana Catalanista del consistori, va protestar per la irregularitat de la jornada electoral, va acusar l’alcalde i el jutge municipal de coacció, i va lamentar la presència de la Guàrdia Civil en els col·legis electorals, la compra de vots i els errors del cens. Es van adherir també a la protesta els altres dos regidors de l’esmentada minoria, Robert Brufau i Estalella i Ignasi Jaques i Piñol.³¹ Una setmana després, el 30 d’abril, Queralt va demanar que constés en l’acta del Ple “la falsedad e impro-

²⁵ Fons del President Francesc Macià a l’Arxiu Nacional de Catalunya (ANC1-818-T-1956) [a partir d’ara FPFM]. Vegeu MESTRE, “La República catalana. 14-17 d’abril de 1931. Notícies de Linyola”, p. 18. Un cop constituïts els ajuntaments republicans, altres alcaldes de la comarca, com ara els de Bell-lloc d’Urgell (Josep Mor Xammar), Castellnou de Seana (Ramon Niubó), Golmés (Jaume Vilalta) o Sidamon (Francesc Llovera), van enviar en termes similars cartes d’adhesió entusiasta a la “naixent República catalana” presidida per Macià. Vegeu-les al FPFM (ANC1-818-T-1712 [Bell-lloc d’Urgell]; ANC1-818-T-1795 [Castellnou de Seana]; ANC1-818-T-1867 [Golmés] i ANC1-818-T-2253 [Sidamon]).

²⁶ El Comitè de Republicans de Castellnou de Seana i Utxafava va felicitar “coralment” Macià i li va oferir la seva “incondicional adhesió” en un telefonema del 15 d’abril de 1931. FPFM (ANC1-818-T-4493).

²⁷ Vegeu GALITÓ, “Castellnou de Seana, de la Segona República fins al 1937”, p. 57-59, i F. PASQUAL I GREOLLES, “La grandesa dels homes anònims”, dins Galitó i Pasqual, *La grandesa dels homes anònims*, p. 156-159.

²⁸ “Les dretes varen guanyar i Castellnou de Seana hi va perdre”, assegura GALITÓ (“Castellnou de Seana, de la Segona República fins al 1937”, p. 58).

²⁹ Prenc la definició del dossier que Pau Vila i Felip Solé van elaborar amb informació recollida a les comarques lleidatanes, entre el 14 i el 16 d’abril de 1932, amb motiu dels treballs sobre la Divisió Territorial de Catalunya endegats pel Govern de la Generalitat de Catalunya. Fons del Govern Macià a l’Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià del Monestir de Santa Maria de Poblet (caixa 2, expedient 17, Divisió Territorial de Catalunya).

³⁰ Vegeu la reproducció de les actes municipals de Mollerussa d’aquests dies a M. POLO, *Mollerussa, de lloc petit a poble, 1889-1938* (Mollerussa: Ajuntament, 1997), p. 302-305.

³¹ A l’ajuntament de Mollerussa, la Minoria Republicana Catalanista del consistori, liderada per Robert Brufau, Jaume Coma i Ignasi Jaques, es va queixar al president Macià, en un telefonema del 17 d’abril de 1931, que la constitució de l’ajuntament de Mollerussa havia confiat l’alcaldia al “monàrquic Queralt”. FPFM (ANC1-818-T-2012).

cedencia de las protestas formuladas por el señor Coma en el acta de la sesión anterior con referencia a las elecciones celebradas el día 12”.

Segons la versió publicada a *La Jornada*, diari de la Joventut Republicana de Lleida, als comicis mollerussencs del 12 d'abril, s'hi havien presentat “els elements del vell centre republicà” que donaven suport a una candidatura de persones afectes a L'Amistat, d'una banda, i, de l'altra, “els antics i coneguts cacics, upetistes, dictatorials” que s'aplegaven al Casino.³² A despit dels intents de comprar vots de la candidatura “monàrquico-directorial” del Casino, els mollerussencs van donar la victòria als de L'Amistat, de manera que, sense que es registrés cap protesta en les actes de l'escrutini, es va poder instituir, com hem vist, l'Ajuntament republicà. Després de contemporitzar amb la nova situació política, amb un canvi de nom i tot, els del Casino van impugnar els resultats dels comicis locals:

Dia 14 d'abril. Gran diada. Surt el sol de la República... i també la lluna.

Els derrotats del Casino acorden ser més republicans que Pi i Margall. Més difícil era manar quan Primo de Rivera i Berenguer... I van manar sempre.

S'ofereixen als que guanyen a la capital.

Es reuneix l'Ajuntament i protesten de què els de l'Amistat haguessin obtingut majoria.

La majoria havia estat de 8 contra 3. És a dir, majoria als dos col·legis.

Ve la protesta general dels republicans pels atropells electorals dels de la dictadura...

A Mollerussa, els dictadoret, ja republicans del 15 d'abril, també protesten perquè han perdut.

I per art d'encantament, els republicans vells i la candidatura administrativa anticaciquista, enemiga de

la dictadura, es troben que *han de repetir* l'elecció que ningú no ha impugnat legalment i respecte a la qual no tenien cap poder per fer coaccions, doncs estaven a l'oposició antimonàrquica.

De fet, les protestes pel desenvolupament dels comicis a Linyola i a Mollerussa van obligar a repetir-los de cap i de nou.³³ Els dos ajuntaments afectats van rebre una ordre del governador civil de Lleida, datada el 18 de maig de 1931, segons la qual hi eren cessats tots els regidors i, provisionalment, s'hi creava una Comissió Gestora —presidida per Josep Solsona i Vigatà a Mollerussa i per Carles Mas i Gispert a Linyola— fins a la celebració de noves eleccions, convocades d'ofici el 31 de maig. Un cop refetes, les comissions gestores dels dos municipis es van reunir per constituir els nous ajuntaments entre el 5 i el 6 de juny.

Si a Linyola es va nomenar sense escarafalls com a nou batlle Josep Maria Mata i Coll per majoria absoluta, el 6 de juny, a la ciutat de Mollerussa, en canvi, la repetició de les eleccions va accentuar la polarització política. A parer del corresponsal anònim d'*El País*, diari liberal conservador de Lleida, la situació va produir “la natural i justa indignació entre els ciutadans que amb llurs vots donaren la victòria a la candidatura popular, amb la més escrupolosa i sincera legalitat, i va crear un estat d'inquisició i d'inquietud que feia témer greus transtorns”.³⁴ Per mirar de pacificar els ànims, els dirigents Humbert Torres i Epifani Bellí, de la Joventut Republicana de Lleida, hi van organitzar, en la vigília dels nous comicis, “un acte d'educació cívica exemplar en l'es-

³² UN MOLLERUSSENC, “La política pintoresca. De Mollerussa”, *La Jornada*, 22 de maig de 1931, p. 1. El 16 d'abril de 1931, les dues entitats mollerussenques van enviar sengles telefonemes per manifestar la seva adhesió a Macià. El president del Centre Republicà Català de Mollerussa, Jaume Capell, hi va celebrar el triomf de la República Espanyola i hi va felicitar “el primer president” de la República catalana. Al seu torn, la Junta Directiva del Casino Republicà Català de Mollerussa —nom amb què es va rebatejar el Casino mollerussenc— va saludar en Macià “la naixent República” i es va posar al seu servei. FPFM (ANC1-818-T-3795). A diferència de l'oportunisme flagrant del Casino, el Centre Republicà Català —com també el seu homòleg de les Borges Blanques— estava adherit a la Conferència d'Esquerres (17-19 de març de 1931), de la qual va sortir l'Esquerra Republicana de Catalunya liderada per Macià, i va participar activament en la campanya per a les eleccions a Corts Constituents del juny de 1931 amb conferències i mítings per donar a conèixer “els avantatges de l'ideari del partit republicà”. Carta de Jaume Capell a Francesc Macià, datada a Mollerussa el 2 de maig de 1931. FPFM (ANC1-818-T-4069). Per Sant Joan, en què els mollerussencs es van llançar al carrer per respirar l'aire fresc de la nit i vèncer la calitja asfixant del canvi de solstici, tant l'Amistat com el Casino van oferir festa als seus locals. A l'Amistat, van guarnir esplèndidament el pati amb tapissos, banderes, medallons i altres adornaments que, molt ben il·luminats, donaven “un aspecte fantàstic i atraient”; al Casino, també van embellir el jardí amb arcades de verdor, galerets, banderes i lluminària (“Notícies locals”, *La Veu d'Urgell*, núm. 124, 30 de juny de 1931, p. 7).

³³ J. SOLDEVILA I ROIG, *L'alcalde de Cervera afusellat. Domènec Puigredon (1874-1939). El republicanisme cerverí: de la Restauració a la República* (Lleida: Pagès, 2010), p. 213, i ídem, J. SOLDEVILA, “Radiografia social i evolució política del republicanisme a Mollerussa (1880-1936)”, *Mascañça*, núm. 2 (2011), p. 99.

³⁴ “De la província. Mollerussa”, *El País*, 6 de juny de 1931, p. 3. Segons aquesta versió, la protesta que va anul·lar les eleccions municipals del 12 d'abril a Mollerussa era “del tot injusta i mancada de fonament”.

païos teatre de L'Amistat, que es veié ple de gom a gom".³⁵ A despit de les maniobres dels "upetistes" o "pupins" (primoriveristes), que podien tenir algun suport del Govern civil de Lleida, el nacionalisme republicà d'esquerres va obtenir, el 4 de juny, els millors resultats entre les tendències locals polaritzades de L'Amistat i el Casino. La "vergassada" dels responsables de l'anul·lació de les eleccions del 12 d'abril va donar com a resultat el triomf de la candidatura del Centre Republicà Català per una majoria de 218 vots en una jornada electoral sense cap incident.³⁶ Una vegada fetes les votacions, en la sessió de plens del 5 de juny, l'alcaldia de l'ajuntament de Mollerussa va recaure, de nou, en Ignasi Queralt i Cabeceran, que va guanyar les dues convocatòries com a cap de la coalició republicana: la primera, per majoria absoluta, i la segona, per unanimitat.

ELS NOUS ALCALDES I LA REPÚBLICA NAIXENT

Entre els dies 16 i 17 d'abril de 1931, els alcaldes dels ajuntaments republicans van enviar telefonemes a Francesc Macià —conservats al Fons del President Francesc Macià de l'Arxiu Nacional de Catalunya— per comunicar-li la presa de possessió en els càrrecs o la constitució dels consistoris en general. Amb més o menys entusiasme polític, els nous batlles republicans van manifestar al president Macià la seva "adhesió" i "lleialtat" de cara a consolidar la República naixent. A més de denotar les cuites per escriure en català, el contingut d'aquests telefonemes posa de manifest les dificultats conceptuals a l'hora de qualificar el nou règim polític: alguns alcaldes al·ludien a l'"Estat català" (Ramon Cots d'Ivars d'Urgell), altres a la "República catalana" o "volguda República [catalana]"

(Carles Mas de Linyola, Ignasi Queralt de Molle-russa i Jaume Aldomà de Torregrossa), i altres a la "República federal catalana" (Francesc Mitjana de Vilanova de Bellpuig), mentre que n'hi havia que ho donaven per descomptat (Ramon Niubó de Castellnou de Seana) o, per contra, miraven de no definir-se (Ramon Vidal de Bellvís).³⁷

No fa estrany aquesta "qüestió de noms", si tenim en compte que el 14 d'abril, els actes d'afirmació republicana van prendre sentits diferents entre els dos grans líders d'Esquerra Republicana de Catalunya. Lluís Companys va proclamar, des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona, la República espanyola. Poc després, Francesc Macià, des del mateix lloc, va donar via lliure a "l'Estat català, que amb tota cordialitat procurarem integrar a la Federació de Repúbliques Ibèriques" i, tot seguit, des de la tribuna del Palau de la Generalitat, "la República catalana com a Estat integrant de la Federació ibèrica".³⁸ I no oblidem que, després d'intenses negociacions amb el Govern provisional de la República, el 17 d'abril Macià va haver d'acceptar —a contraco— una solució de compromís, limitadora de les aspiracions independentistes: el restabliment de la Generalitat de Catalunya.³⁹ Així ho va anunciar públicament en un comunicat signat com a "president de la Generalitat de Catalunya" aquell mateix dia, que, si més no, matisava el sentit de la proclamació republicana del 14 d'abril. Tot i remarcar la "cordialitat" de les negociacions entre els ministres del Govern de la República espanyola i els membres del Consell de Govern de la República a Catalunya, el text constata que l'articulació del "fet revolucionari català en el nou règim" s'inseria en el pacte de Sant Sebastià i que els acords presos plantejaven la conveniència d'elaborar un Estatut de Catalunya, el qual, una vegada aprovat per l'Assemblea d'Ajuntaments Cata-

³⁵ "Un acte simpàtic a Mollerussa", *La Jornada*, 30 de maig de 1931, p. 1.

³⁶ "L'Ajuntament de Mollerussa", *La Veu d'Urgell*, núm. 123 (15 de juny de 1931), p. 5-6. Saladrígues reclamava que s'acabessin les "oposicions sistemàtiques i eixorques" que només conduïen al desprestigi dels qui les propugnaven i a l'esterilitat del consistori de la protocapital del Pla d'Urgell.

³⁷ Vegeu els telefonemes dels ajuntaments al PPFM (ANC1-818-T-1717 [Bellvís]; ANC1-818-T-1795 [Castellnou de Seana]; ANC1-818-T-1664 [Ivars d'Urgell]); ANC1-818-T-1956 [Linyola]; ANC1-818-T-2012 [Mollerussa]; ANC1-818-T-2295 [Torregrossa] i 2362 [Vilanova de Bellpuig]).

³⁸ Vegeu-ne la crònica de SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 24-49. Sobre les relacions entre Macià i Companys, vegeu el film *14 d'abril: Macià contra Companys*, amb guió de T. SOLER i direcció de M. HUERGA (Televisió de Catalunya, 2011) i el documental "Macià contra Companys. Les claus del 14 d'abril", dirigit per L. CARRIZO i A. MOREJÓN (Televisió de Catalunya, 2011).

³⁹ R. ARRUFAT, *Macià. La trajectòria política d'una figura excepcional en un poble que ha perdut la fe* (Juneda: Fonoll, 2007), p. 346-350, i A. MASERAS, *La República catalana* (Barcelona: Llibreria Catalònia, 1931), p. 51-60.

lans, seria presentat “com a Ponència del Govern provisional de la República i com a solemne manifestació de la voluntat de Catalunya a la resolució de les Corts Constituents”; a més a més, a despit de reconèixer “la sanitària eficàcia revolucionària dels actes realitzats”, el Consell de Govern català resolia actuar des d’aleshores “sota el nom de gloriosa tradició de ‘Govern de la Generalitat de Catalunya’”.⁴⁰

Durant els quatre dies trepidants del 14 al 17 d’abril en què es van constituir els ajuntaments dels pobles del Pla, com d’arreu de Catalunya, a Barcelona es va passar de la proclamació de la República catalana a la instauració de la Generalitat de Catalunya. El 16 d’abril, Macià assegurava a l’historiador Ferran Soldevila que les relacions amb el govern provisional espanyol havien estat i eren “completament cordials” i que confiava poder arribar a “un acord satisfactori sobre el reconeixement dels drets de Catalunya, de manera que pugui viure cordialment i afectuosament federada amb els altres pobles hispànics”.⁴¹ L’endemà 17 d’abril, des del balcó del Palau de la Generalitat, Macià declarava obertament que mai no havia fet “un sacrifici tan gran” i que, en uns moments difícils, era “necessari arribar a un acord que fos de justícia i de dret”, però també confessava les seves prevencions: “Fixeu-vos en el que diu la nota. Els ajuntaments faran l’Estatut de Catalunya, el qual serà presentat a les Corts Constituents. Després veurem si la cordialitat –la qual estem segurs que existeix– que els ministres del govern ens ofereixen és una realitat. Penseu, però, que si no fos així, nosaltres, com sempre, estem disposats a defensar amb la vida, si cal, la llibertat de Catalunya”.⁴² *Realpolitik?* Candidesa? Concessió? Claudicació? Què en quedava, de l’Estat català, el 17 d’abril?

Davant dels fets d’aquells dies, la reacció dels partits polítics, les organitzacions sindicals, les en-

titats catòliques, les institucions econòmiques o la intel·lectualitat coetània va ser molt diversa.⁴³ No es discutia, en general, la voluntat popular expressada democràticament a les urnes, ni tampoc la legitimitat de proclamar la República, però “el problema català”, com el definia Josep Pla,⁴⁴ duia de corcoll les noves autoritats republicanes espanyoles. Antoni Rovira i Virgili, destacat dirigent d’Acció Catalana Republicana, escrivia a *La Nau*, el 15 d’abril, que la nova República catalana proclamada per Macià volia, en tant que “estat propi”, “unir-se federativament, com a poble lliure, als altres pobles ibèrics, també lliures”.⁴⁵ Era aquest el sentit de la interpretació que el jurista Francesc Maspons i Anglaseu, en el seu famós i discutit *Dictamen* del 1932, feia de la proclamació de la República catalana, la finalitat expressa de la qual esdevenia “retornar a Catalunya la categoria d’Estat”.⁴⁶ Al seu entendre, la nota publicada el 17 d’abril oficialitzava el “pacte convingut” entre el Govern espanyol i el català, de manera que, en termes jurídics, implicava el lliure reconeixement de l’Estat català pels representants de l’Estat espanyol.⁴⁷ En aquest aspecte, segons el dret públic en què s’emparava Maspons, el canvi de nom de República catalana a Generalitat era una facultat del mateix Estat, i la institució escollida es referia “expressament al Govern que Catalunya es va donar mentre es pogué governar a si mateixa; la qual cosa vol dir que no expressa un nom nou, sense antecedents, sinó ben al contrari, d’un contingut real i definit, que és el de la Generalitat anterior a 1714, quan tenia i exercia totes les facultats que pertoquen a un Estat”.⁴⁸

Això no obstant, més ençà de les disquisicions jurídiques, en la praxi política, el canvi de nom de la República catalana pel de Generalitat de Catalunya implicava, si més no provisionalment, perdre la sobirania com a Estat, situar-se a mercè del que podia

⁴⁰ Fons de l’Espai Macià de les Borges Blanques. Es publicà a la premsa barcelonina el 18 d’abril de 1931. És reproduït a SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 99-100.

⁴¹ SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 62.

⁴² SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 100-101.

⁴³ Vegeu-ne una mostra a SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 104-327.

⁴⁴ SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 233.

⁴⁵ SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 237.

⁴⁶ F. MASPONS I ANGLASEU, “La Generalitat de Catalunya i la República espanyola”, dins *República catalana, Generalitat de Catalunya i República espanyola. A l’entorn de ‘La Generalitat de Catalunya i la República espanyola’, de Francesc Maspons i Anglaseu* (Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006), p. 64.

⁴⁷ MASPONS I ANGLASEU, “La Generalitat de Catalunya i la República espanyola”, p. 65-71.

⁴⁸ MASPONS I ANGLASEU, “La Generalitat de Catalunya i la República espanyola”, p. 78.

decidir un altre Estat i, en conseqüència, abandonar la relació confederal o federal de ressons més o menys almirallians.⁴⁹ Des de la distància del temps, en la seva biografia política sobre Macià, l'activista nacionalista Ramon Arrufat (les Borges Blanques, 1897-1981), que havia estat un dels més crítics amb l'actuació "claudicant" del president durant les jornades d'abril,⁵⁰ conclou que, ateses les circumstàncies, es va imposar "el criteri més assenyat: el pacte entre el president Macià i els representants de la República espanyola. Pacte verbal que més tard va deixar de complir-se i no pas per culpa de Catalunya".⁵¹ Recentment, l'historiador Enric Pujol ha raonat que és factible de traçar una línia de continuïtat clara entre la República catalana i la Generalitat republicana, segons la qual l'una no existiria sense l'altra, fins al punt que el canvi de nom podria interpretar-se com "una concessió que va possibilitar la pervivència d'una República encoberta sota el nom arcaïtzant de 'Generalitat', amb un poder polític que mai abans —del 1714 ençà— Catalunya no havia tingut".⁵²

ELS PROBLEMES HERETATS DE LA MONARQUIA

En una conferència que Àngel Samblancat va fer a Linyola, el 25 de maig de 1931, organitzada pel Centre Català Republicà Socialista local, aquest reconegut i heterodox publicista republicà va al·ludir als tres grans problemes coetanis que, heretats de l'esclerosi monàrquica, reclamaven una solució urgent: el social, el religiós i el "de Catalunya".⁵³ Durant l'interludi entre les eleccions municipals i les legislatives, a més d'encarrilar a empentes i rodolons el "problema català", el govern provisional de la

República va maldar per satisfer les reivindicacions de les classes populars amb mesures contra l'atur al camp, la regulació de les relacions Església-Estat, la reforma de l'exèrcit, etcètera, que van topar amb l'oposició frontal dels sectors militars, l'oligarquia agrària i financera i l'Església.⁵⁴ Una feina ingent que, en suma, responia a un ideal polític de progrés i de modernitat.

En aquest context, encara no feia quinze dies de la proclamació de la República i ja van aflorar alguns dels problemes socials que havien quedat soterrats sota el jou de la monarquia. Com recollia *La Veu d'Urgell*, els treballadors sense feina havien demanat a les autoritats que intercedissin per tal de millorar la seva situació.⁵⁵ En un temps en què l'atur era un focus de conflictivitat social, el setmanari mollerussenc advocava perquè el Govern endegués obres públiques, com ara la construcció del Canal de Segarra i Garrigues, en què podrien trobar feina els obrers aturats. Una empresa "d'interès grandios" com aquesta —de ressons keynesians— resoldria també el greu problema de la sequera de les comarques de la Segarra i les Garrigues i contribuiria així al desenvolupament econòmic i social de les terres limítrofes.

Com és natural, el canvi de règim havia despertat moltes expectatives, no únicament de millora de les condicions socials i nacionals dels catalans en general, sinó també dels "interessos locals" dels mollerussencs i pobles veïns en particular. Des del quinzenal *La Veu d'Urgell*, un senyor que signava amb el pseudònim "Un Agro Industrial" lamentava les lluites vanes entre els mollerussencs (en al·lusió molt probablement a la pugna electoral que, com hem comprovat, va tenir lloc a Mollerussa) i feia una crida als comerciants, industrials i agricultors

⁴⁹ M. D. IVERN I SALVÀ, *Esquerra Republicana de Catalunya (1931-1936)*, vol. 1 (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988), p. 100-102.

⁵⁰ SOLDEVILA, *Història de la proclamació de la República a Catalunya*, p. 291-312.

⁵¹ ARRUFAT, *Macià*, p. 347.

⁵² E. PUJOL, "La proclamació de la República catalana: significació històrica", dins E. PUJOL (dir.), *El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines 1900-1936* (Barcelona: Viena, Casa de Cultura de la Diputació de Girona, 2009), p. 56.

⁵³ Respecte al problema nacional, Samblancat va reconèixer que "per raons poderosíssimes els destins de Catalunya han d'estar supeditats a la voluntat suprema dels catalans, fent observar que, a pesar del seu federalisme, si Catalunya en el plebiscit es manifestés per la independència, ell serà el primer a acatar aquesta voluntat" (CORRESPONSAL, "Conferència d'Àngel Samblancat a Linyola", *La Jornada*, 30 de maig de 1931, p. 1, reproduïda a *Barret Picat*, núm. 199, agost de 2013, p. 34).

⁵⁴ MIR, *Lleida (1890-1936)*, p. 406-407.

⁵⁵ "Solució a un paorós problema", *La Veu d'Urgell*, núm. 120 (30 d'abril de 1931), p. 1-2.

perquè fessin valer els seus drets, reclamessin les seves necessitats i defensessin els interessos comuns en matèries com ara les vies de comunicació i altres millores, a fi de convertir la vila —amb aspiracions ja de capitalitat— en “el centre d’una xarxa que ens uneixi amb tot l’Urgell”.⁵⁶

En aquells anys, en un context d’agitació social i de conflictivitat pagesa,⁵⁷ un dels temes que es debatia a les terres del Pla d’Urgell era el possible retorn de la gent de ciutat a pagès, invertint d’aquesta manera la tendència contrària a la despoblació del camp causada per la duresa de les condicions de vida. Quins al·licients podia tenir tornar-hi?, es preguntaven des de les pàgines de *La Veu d’Urgell*. I hi responien amb rotunditat:

Cap. Si els pagesos volen camins, se’ls han de fer ells mateixos; si volen llum elèctrica, les empreses monopolitzadores del fluid els la fan pagar més cara que a ciutat, després d’exigir-los un dineral per les instal·lacions; si estan malalts, en molts pobles s’han de morir sense metge, perquè no en tenen, i el demanar-ne de fora, els costa un munt de duros que ells no posseeixen pas.

I no parlem de telèfons, escoles i biblioteques. El tenir telèfon una masia, malgrat ésser una cosa tan necessària, ve a ésser un luxe assequible només a uns quants grossos hisendats, degut a les condicions usuaris que posa la Companyia Telefònica.

I quant a les escoles? Tothom sap com està d’escoles la pagesia. O bé no n’hi ha, o són insuficients, i encara les que existeixen estan instal·lades en uns locals que pena dóna veure. Per això, es comprèn la poca lletra que tenen els nostres pagesos, quan no ignoren en absolut el llegir i escriure.

I parlar de biblioteques a pagès? És parlar de la lluna. No obstant, tan necessàries com són unes biblioteques especialitzades, on els pagesos trobessin llibres d’agricultura, i encara d’altres per tal que poguessin conrear el seu esperit, per a després conrear més bé la terra!

Millorar les condicions de la vida a pagès. Aquest ha d’ésser l’ideal de tots els que vulguin que la gent

torni al camp. Mentre aquesta cosa no es faci, la pagesia s’anirà despoblant, perquè a tothom li agrada gaudir dels avantatges del progrés modern i no viure una vida primitiva i escarrassada, al marge de la civilització i cultura d’avui dia.⁵⁸

Políticament, el canvi de règim no necessàriament suposava un capgirament en tots els àmbits de poder, atès que els sectors monàrquics i dretans —més o menys adaptats a la nova conjuntura— continuaven manant o disposant de marges amplis de maniobra. A Vilanova de Bellpuig, si fem cas del plany d’un corresponsal anònim del diari lleidatà *La Jornada*, hi regnava la indolència respecte al canvi de règim pel domini que hi exercia una determinada personalitat —no en deia el nom— que es creia totpoderosa i que havia canviat d’“idees com de camisa” fent-se a vela als nous vents republicans.⁵⁹ A Mollerussa, segons el mateix diari, les autoritats de la Casa Canal, encapçalades per Joan Maluquer i Viladot, van estar molt poc a l’altura de les noves circumstàncies arran d’una visita del ministre de Foment, Álvaro de Albornoz, a la ciutat, el 26 de maig de 1931: en rebre’l oficialment, van actuar com en els temps de la dictadura i van acollir l’autoritat republicana com en “el difunt règim monàrquic”, “car les persones i la forma de parlar eren les mateixes que quan obsequiaven al senyor [Leopoldo] Matos i a l’ex-rei Alfons [XIII] en els temps per ells enyorats en què aquest ho era tot a Espanya, i que també varen tenir la mala pensada de fer-los venir a visitar-nos”.⁶⁰ L’oportunitat d’alguns era també destacat per Lluís Bossa, de la Joventut Esquerrana de Mollerussa, en el parlament previ a la conferència que va fer Àngel Samblancat el 25 de maig del 1931 a Linyola a què he al·ludit més amunt.⁶¹ Bossa hi va atacar du-

⁵⁶ UN AGRO INDUSTRIAL, “Interessos locals”, *La Veu d’Urgell*, núm. 120 (30 d’abril de 1931), p. 5.

⁵⁷ Vegeu BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República*, p. 275-337, i ídem, “Lluita pagesa i polítiques de reforma a la zona regada del canal d’Urgell (1931-1936)”, *Mascañà*, núm. 4 (2013), p. 9-20.

⁵⁸ M. D’ORIOLA, “Política agrària. El retorn a pagès”, *La Veu d’Urgell*, núm. 120 (30 d’abril de 1931), p. 4-5.

⁵⁹ “Dels pobles. Vilanova de Bellpuig”, *La Jornada*, 6 de maig de 1931, p. 4. És molt probable que es tracti del Dr. Josep Gassol, un caci d’upa de Vilanova de Bellpuig, que va ser afusellat el 1936. El mateix corresponsal anònim es queixava amargament que les autoritats locals no evitessin despropòsits com el de la Festa del Treball, “en què al revés de les altres poblacions veïnes, on s’han fet pregons perquè es complís l’ordenat pel senyor president del Govern de la Generalitat de Catalunya, ací sols un grup, el republicà, ha celebrat dita festa, semblant que les petites dificultats trobades per poder-la celebrar eren una alegria per part dels addictes a la persona més amunt referida”. Per a una aproximació, molt millorable, a la situació política a Vilanova de Bellpuig el 1931, vegeu Isaac Giribet i Bernat, *La Segona República, la Guerra Civil i el primer Franquisme a Vilanova de Bellpuig (1930-1945). Un estudi de cas d’una localitat de la Plana d’Urgell*, treball inèdit del doctorat d’Història, Universitat de Lleida, 2002, p. 10-15.

⁶⁰ “Dels pobles. Mollerussa”, *La Jornada*, 29 de maig de 1931, p. 4.

⁶¹ CORRESPONSAL, “Conferència d’Àngel Samblancat a Linyola”, p. 1.

rament el caciquisme rural que, a desgrat del canvi de règim, encara continuava actiu i hi va denunciar l'actuació dels "dictadorets dels pobles" que, tot i que es feien passar per republicans, trucaven "com gossos *rastrers*" a les portes dels governs civils "per conservar la seva omnipotència damunt del poble".⁶²

D'altra banda, amb el triomf de la República, es revifava "un mal vell": el plet de llibertat del poble català. Com en altres moments de la història, tornaven a aixecar-se les protestes, els menyspreus, els blasmes i els insults de més enllà de l'Ebre, perquè Catalunya reclamava els seus drets. Malgrat els esforços dels catalans per treballar per la concòrdia, la reivindicació estatutària topava contra la mateixa incomprensió secular. Des de *La Veu d'Urgell*, s'analitzava el ressò negatiu de les demandes catalanes, malgrat que no aspiraven a res més que a conviure harmònicament dins de la República naixent, i s'advertia dels perills que l'actitud de Madrid fomentés el separatisme, un petit partit que es creia fàcilment inflamable.⁶³ L'elaboració i l'aprovació de l'Estatut català eren fonamentals, a parer de *La Veu d'Urgell*, per garantir "la tranquil·litat, la pau, l'ordre i el progrés moral i material", raó per la qual es reclamava —a tort i a dret— que els catalans el refrendessin amb el vot:

Per la pau social, per l'ordre en totes les activitats, per nostres costums i tradicions, per la República, per Déu i per la Pàtria, tingueu ben present que no és lícit

retreure's de votar, que és la més gran obligació cívica en aqueixos moments i que pot considerar-se desertor i traïdor a la Pàtria el votant que en aqueixa hora històrica no posi el seu gra per a ajudar a salvar el poble que l'ha vist néixer.⁶⁴

Conseqüentment, en les pàgines de *La Veu d'Urgell* es va pledejar també per una unió del catalanisme que fes possible defensar amb garanties l'Estatut de Catalunya a Madrid: "És el moment de Catalunya i cal que davant de nostra sort vagin homes a Madrid capaços de posposar als interessos de partit l'ideal sagrat de nostra terra", conclouien.⁶⁵

EL MACIANISME AL PLA D'URGELL

Com ha estudiat Jordi Soldevila, un dels fenòmens polítics que, un cop desintegrada la Solidaritat Catalana, va afectar els pobles del Pla d'Urgell, especialment Torregrossa i Castellnou de Seana, va ser el *macianisme*.⁶⁶ No endebades, en la campanya per a les eleccions municipals que va dur a la República, Francesc Macià es va convertir en un líder aclamat multitudinàriament.⁶⁷ La figura de Macià, molt lligada tant per vincles familiars com per raons polítiques a les Borges Blanques, gaudia als pobles veïns d'un gran carisma i d'un ressò mític.⁶⁸ Macià coneixia molt bé la problemàtica dels pagesos catalans i, en particular, dels de les comarques

⁶² CORRESPONSAL, "Conferència d'Àngel Samblancat a Linyola", p. 1.

⁶³ "Un mal vell", *La Veu d'Urgell*, núm. 121 (15 de maig de 1931), p. 3-4.

⁶⁴ "L'Estatut de Catalunya i la Constitució d'Espanya", *La Veu d'Urgell*, núm. 123 (15 de juny de 1931), p. 3-4.

⁶⁵ "La política", *La Veu d'Urgell*, núm. 123 (15 de juny de 1931), p. 7. Quan l'Estatut ja havia estat aprovat pels ajuntaments, *La Veu d'Urgell* va insistir en la necessitat d'una àmplia "concòrdia" entre els partits catalans. Vegeu "Votem tots l'Estatut", *La Veu d'Urgell*, núm. 126 (30 de juliol de 1931), p. 1.

⁶⁶ J. SOLDEVILA, "Aproximació al republicanisme al Pla d'Urgell", *Mascançà*, núm. 1 (2010), p. 125-134. Caldria investigar l'actuació de la Joventut Republicana de Torregrossa i del Comitè Republicà de Castellnou de Seana i Utxafava. Vegeu els documents conservats al FPFM (ANC1-818-T-811 i ANC1-818-T-4493, respectivament).

⁶⁷ ARRUFAT, *Macià*, p. 329-331. "Si bé Macià forma part de l'Esquerra com a cap, el partit és una cosa i la persona de Macià n'és una altra", hi opina Arrufat (p. 329).

⁶⁸ Al Fons de l'Espai Macià de les Borges Blanques es conserven dues cartes de Macià adreçades al president del Centre Demòcrata Republicà de la capital de les Garrigues. En la primera, datada justament el 14 d'abril, Macià, com a president de la República catalana, li manifestava el següent: "En el moment de proclamar l'Estat català sota el règim de la República catalana, us saludo amb tota l'ànima i us demano que em presteu la vostra col·laboració començant per proclamar la República a la vostra ciutat i preparant-vos a defensar-la quan us cridi. / Per la llibertat de Catalunya, per la germanor dels altres pobles d'Espanya i per la pau internacional, sapigueu fer-vos-en dignes." En la segona, datada el 30 de novembre de 1932, li agràia la felicitació que li havia enviat per la victòria obtinguda en les eleccions de diputats al "primer Parlament de Catalunya" i li expressava la significació política que aquesta prenia: "La nova ratificació amb què ens ha honorat el nostre poble i la unanimitat amb què ens ha estat atorgada ens dóna una gran responsabilitat i a ella haurem d'adaptar els nostres actes com a resposta a la confiança que té depositada en nosaltres el poble de Catalunya." Vegeu, sobre la relació de Macià amb les Borges Blanques, J. M. ALBAIGÈS, *El Macià desconegut. Militar, enginyer, polític i hisendat* (Lleida: Pagès, 2012), especialment les p. 57-60 (participació de Macià, com a enginyer, en la construcció del Canal d'Aragó i Catalunya) i les p. 97-103 (implicació com a candidat de la circumscripció de les Bor-

lleidatanes, als quals va mirar d'atreure cap a les files independentistes.⁶⁹

La veneració que sentien els consistoris, les agrupacions o les entitats de la plana per Macià es pot documentar per mitjà de les cartes que durant el 1931 li van trametre per manifestar la seva adhesió, conservades al Fons Francesc Macià de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Vegem-ne una mostra significativa. Com altres ajuntaments del Principat, alguns de la plana van participar activament en el procés polític estatutari i van adherir-se a la campanya en pro de l'Estatut d'Autonomia. L'alcalde de Vilanova de Bellpuig va enviar un telefonema, el 23 d'abril de 1931, "diada de Sant Jordi, patró de Catalunya", en què pregava al president de la Generalitat de Catalunya que fes present als diputats catalans que el poble català volia la integritat de l'Estatut.⁷⁰ El 4 de maig de 1931, l'alcalde d'Ivars d'Urgell, Ramon Cots, va notificar per carta al president Macià l'acord pres pel consistori en la sessió celebrada a l'ajuntament, el dia abans, segons el qual es proposava "acatar tot quan emani del Govern de la Generalitat de Catalunya" i fins es manifestava per unanimitat el reconeixement i l'adhesió al govern català, tot acreditant-li "personalitat pròpia" per intervenir "en tots els problemes que afectin nostra tan volguda regió".⁷¹ Poc després, el 12 de setembre de 1931, el batlle de Barbens, Ramon

Ibós, va convidar el "venerat avi" a visitar el poble aprofitant el viatge que tenia programat a Bellpuig: "encara que no tenim —hi afegia— grans coses per ensenyar-vos dins del nostre poble, tindríem la satisfacció de tenir-vos uns moments entre nosaltres, per rendir-vos l'homenatge de nostra addició tan merescuda".⁷²

Mesos més tard, el 14 d'abril de 1932, l'alcalde de Mollerussa, Ignasi Queralt, va enviar una carta a Macià en què, amb motiu del primer aniversari de la proclamació de la República "com a règim de democràcia i llibertat", feia vots perquè "l'Estatut de Catalunya sigui definitivament sancionat d'acord amb la voluntat del nostre poble".⁷³ Una petició semblant és la que va fer, el mateix dia, l'alcalde de Golmés, Jaume Vilalta, a través d'un telefonema en què palesava el desig que l'Estatut fos sancionat d'acord amb la voluntat manifestada pel poble català i en què refermava la seva adhesió a Macià com a "president de tots els catalans".⁷⁴

Pel que fa als nuclis republicans, tenim notícia de dues adhesions entusiastes a la política del president Macià, tot i que de segur que n'hi va haver moltes més. D'una banda, el Centre Republicà Català de Vilanova de Bellpuig, presidit per Ramon Florensa Sanfeliu, va comunicar a Macià l'acord pres per unanimitat en l'assemblea general del 4 de maig de 1931 de "seguir el camí traçat" per ell i la seva

---

ges Blanques de Solidaritat Catalana el 1907), i també ARRUFAT, *Macià*, especialment les p. 91-96, 100-103, 107-121, 126-127, 144-148, 151-153 (vinculació política amb les Garrigues, un districte electoral que era un feu macianista). (Quan era petit, el pare m'explicava, amb una punta d'il·lusió, que Macià va fer un míting multitudinari a la masia de cal Sinén, a la riba nord de l'Estany d'Ivars i Vila-sana en temps de la República. No he pogut corroborar la veracitat d'aquesta informació, que el pare —nascut a Vallverd d'Urgell— devia haver rebut del padrí Agustí [Pedrós Cava], però aleshores no em costava gaire d'imaginar-me l'Avi fent un discurs abrandat a tocar de l'Estany llegendari, amb tot de conterrànies aclamant-lo amb entusiasme.)

⁶⁹ Vegeu, per exemple, la "Crida als pagesos", publicada per J. M. ROIG ROSICH, *Francesc Macià: polític, teòric, agitador. Documents, 1907-1931* (Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Vicepresidència, 2010), p. 495-500.

⁷⁰ FPFM (ANC1-818-T-2362).

⁷¹ FPFM (ANC1-818-T-1664).

⁷² FPFM (ANC1-818-T-1700). Caldria estudiar els lligams dels dirigents republicans locals amb Macià. Un botó de mostra. Anselm Reig i Serra, destacat membre del Centre Català Republicà Socialista de Linyola, va escriure dues cartes ben il·lustratives del moment històric al president Macià. En la primera, datada a Linyola el 15 d'abril de 1931, Reig felicitava Macià "amb tota l'ànima" per haver conquerit triomfalment "la independència de Catalunya" i feia vots perquè ostentés durant molts anys "l'altíssim càrrec de president de la República catalana". En la segona, datada a Barcelona el 18 d'abril de 1932, mostrava la seva adhesió "més entusiasta" al primer aniversari de la proclamació de la República i pregava a Macià que sabés "inculcar en l'esperit dels nostres diputats a les Constituents que, quan es discuteixi al Parlament el nostre Estatut, el mantinguin íntegrament i el defensin amb braó". Vegeu E. MESTRE ROIGÉ, "Calaix de sastre. Dues cartes d'Anselm Reig Serra al president Macià", *Barret Picat*, núm. 160 (febrer de 2007), p. 23.

⁷³ FPFM (ANC1-818-T-2012). La Joventut Republicana d'Esquerra Catalana de Mollerussa també va manifestar abrandadament el suport a Macià en el full núm. 1 de *Ressò*, en què reproduïa el parlament sencer del president a Sabadell el 1931. Vegeu FPFM (ANC1-818-T-6374).

⁷⁴ FPFM (ANC1-818-T-1867).

“doctrina”.⁷⁵ De l'altra, el Centre Català Republicà Socialista de Linyola li va expressar, l'11 de setembre de 1931, la seva enèrgica protesta per la campanya empresa per “elements reaccionaris” contra el president i contra l'Estatut de Catalunya, i li va reiterar l'adhesió incondicional oferint-se “per lo que sigui menester en defensa de les llibertats de Catalunya”.⁷⁶

A la plana ponentina, sobretot des dels anys de la Solidaritat Catalana, els republicans estaven, fet i fet, “molt ben situats” i començaven a adscriure's majoritàriament als partits de filiació catalana.⁷⁷ La presència de casinos o centres i d'agrupacions, comitès i juntes locals de base netament republicana articulaven, des de final del segle XIX, la sociabilitat política a diversos pobles de la comarca. Aquesta base republicana, a la qual hauríem d'afegir la promoció d'escoles o la participació en sindicats agrícoles o obrers i en entitats o iniciatives catalanistes, explica la consolidació de la Segona República als municipis. Els resultats del 12 d'abril eren només la culminació d'un procés en què la Lliga Regionalista –desacreditada pel col·laboracionisme amb la Dictadura de Primo de Rivera– perdia l'hegemonia a la comarca i arreu de Catalunya.

Ara bé, la prova més evident del triomf del macianisme als pobles del Pla d'Urgell va ser el resultat de les eleccions a Corts Constituents del 28 de juny de 1931, que van refrendar, tres mesos després, el suport que Esquerra Republicana de Catalunya havia obtingut el 12 d'abril. La Coalició Republicana, encapçalada per Francesc Macià, Pere Coromines i Humbert Torres, entre d'altres, va obtenir una victòria categòrica a les comarques lleidatanes.⁷⁸ L'Esquerra de Macià hi consolidava, com a tot el Principat, les posicions, en

detriment de la Lliga Regionalista, i es convertia així en la força hegemònica del nou cicle polític. L'èxit pot atribuir-se al “clima d'eufòria republicana” i, sobretot, al lideratge del president Macià.⁷⁹ La participació global hi fou del 70,68 %, per sota de les circumscripcions de Girona i Tarragona, però per damunt de les de Barcelona (ciutat i província). Als pobles de l'actual Pla d'Urgell, els percentatges revelen una participació molt alta, entre el 96,06 % de Castellnou de Seana, un dels pobles més polititzats de la comarca, i el 59,65 % de Vilanova de Bellpuig, un dels més apàtics electoralment (vegeu la graella 1).

Cada comarca va tenir una singularitat política en les eleccions legislatives del 1931. A les Garrigues, la implantació d'Esquerra Republicana de Catalunya era molt elevada. El Partit Catalanista Republicà va obtenir la major part dels sufragis a l'Urgell i a la Noguera. El Bloc Obrer i Camperol estava ben arrelat a la Noguera (Bellvís i Golmés, per exemple) i el Partit Agrari de Catalunya i la Lliga tenien molt bona requesta a la Segarra.⁸⁰ Als pobles pladurgellencs, les candidatures més votades van ser les de la coalició republicana amb percentatges que oscil·laven entre el 100 % de Castellnou de Seana i el 52,80 % de Fondarella, i amb tants per cents elevats com els de Barbens (95,66 %), Bell-lloc d'Urgell (99,04 %), Ivars d'Urgell (90,72 %), Linyola (99,61 %), el Palau d'Anglesola (90,63 %), Sidamon (95,78 %), Torregrossa (96,68 %) i Vilanova de Bellpuig (95,27 %). A molta distància, se situaven la resta de candidatures, amb un notable percentatge de vots del Bloc Obrer i Camperol a Bellvís (36,02 %) o Golmés (27,42 %), i del Partit Catalanista Republicà a Miralcamp (34,55 %), Fondarella (31,71 %) o Mollerussa (19,55 %) (vegeu la graella 2).

⁷⁵ FPFM (ANC1-818-T-4075). El 18 de setembre de 1931, el mateix Ramon Florensa, com a president del Centre Republicà Català de Vilanova de Bellpuig va enviar un telefonema en què ratificava “la seva adhesió inquebrantable a l'Esquerra de Catalunya i al seu indiscutible president”. FPFM (ANC1-818-T-4106).

⁷⁶ FPFM (ANC1-818-T-3961). Signaven la missiva Miquel Pons, com a president, i Joan Rocaspana, com a secretari de l'entitat. Reproduïda també a MESTRE, “La República catalana. 14-17 d'abril de 1931. Notícies de Linyola”, p. 18.

⁷⁷ SOLDEVILA, “Radiografia social i evolució política del republicanisme a Mollerussa (1880-1936)”, p. 92.

⁷⁸ MIR, *Lleida (1890-1936)*, p. 423.

⁷⁹ BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República*, p. 244.

⁸⁰ MIR, *Lleida (1890-1936)*, p. 426-427.

Graella 1. Participació en les eleccions legislatives del 1931 als municipis de l'actual Pla d'Urgell.

	Cens electoral	Número de votants	Participació	Abstenció
Barbens	271	196	72,32	27,68
Bell-lloc d'Urgell	412	339	82,28	17,72
Bellví	799	522	65,33	34,67
Castellnou de Seana - Vila-sana	432	415	96,06	3,94
Fondarella	112	82	73,21	26,79
Golmés	401	299	74,56	25,44
Ivars d'Urgell	497	377	75,86	24,14
Linyola	544	386	70,96	29,04
Miralcamp	297	178	59,93	40,07
Mollerussa	892	629	70,52	29,48
Palau d'Anglesola, el	414	339	81,88	18,12
Poal, el	186	165	88,71	11,29
Sidamon	114	77	67,54	32,46
Torregrossa	754	647	85,81	14,19
Vilanova de Bellpuig	461	275	59,65	40,35

Font: Mir, *Lleida (1890-1936)*, p. 685-689.

Graella 2. Resultats en les eleccions legislatives del 1931 als municipis de l'actual Pla d'Urgell.⁸¹

	Coalició Republicana	Partit Catalanista Republicà	Bloc Obrer i Camperol	Partit Agrari de Catalunya	Lliga Regionalista
Barbens	187 (95,66 %)	7 (3,83 %)	-	5 (2,55 %)	-
Bell-lloc d'Urgell	336 (99,04 %)	5 (1,47 %)	-	-	-
Bellví	346 (66,38 %)	61 (11,69 %)	188 (36,02 %)	-	-
Castellnou de Seana-Vila-sana	415 (100 %)	-	-	-	-
Fondarella	51 (52,80 %)	26 (31,71 %)	-	17 (20,76 %)	14 (17,07 %)
Golmés	256 (85,79 %)	-	82 (27,42 %)	-	-
Ivars d'Urgell	342 (90,72 %)	35 (8,62 %)	16 (4,24 %)	-	-
Linyola	384 (99,61 %)	1 (0,26 %)	1 (0,26 %)	-	-
Miralcamp	119 (65,85 %)	61 (34,55 %)	7 (3,93 %)	1 (0,56 %)	1 (0,56 %)
Mollerussa	468 (74,48 %)	123 (19,55 %)	1 (0,08 %)	62 (9,94 %)	54 (8,66 %)
Palau d'Anglesola, el	307 (90,63 %)	15 (4,57 %)	1 (0,44 %)	12 (3,54 %)	12 (3,54 %)
Poal, el	102 (61,67 %)	-	-	-	5 (3,33 %)
Sidamon	74 (95,78 %)	1 (1,30 %)	-	-	1 (1,30 %)
Torregrossa	625 (96,68 %)	6 (1,00 %)	-	-	1 (0,15 %)
Vilanova de Bellpuig	262 (95,27 %)	10 (3,64 %)	-	-	11 (4,00 %)

Font: Mir, *Lleida (1890-1936)*, p. 685-689.

⁸¹ Indiquem la xifra concreta de vots obtinguts per cada partit i, al costat, entre parèntesis, el percentatge de vots sobre el número de votants.

Com és sabut, el debat sobre el projecte d'Estatut, aprovat massivament en referèndum pel poble català el 2 d'agost de 1931 (99,26 % de vots afirmatius a Catalunya i 80,20 %, a la circumscripció de Lleida),⁸² va ser objecte d'una furibunda campanya anticatalana arreu de l'Estat, i a la Cambra dels diputats va topar amb una forta oposició de la majoria de parlamentaris.⁸³ Com anotava l'ivarsenc Pere Segarra en les seves memòries, el projecte d'Estatut va sortir "molt retocat".⁸⁴ D'"estat autònom dintre la República espanyola" va esdevenir una "regió autònoma, dins de l'Estat espanyol". De disposar que la llengua catalana fos "l'oficial a Catalunya" es va determinar que compartís l'oficialitat amb el castellà. Etcètera.⁸⁵ Hi va ser fulminat l'esperit federal i la voluntat sobirana de l'Estatut plebiscitat pels catalans i aprovat a Catalunya. Moltes de les modificacions substancials que s'hi van introduir van tenir, no cal dir-ho, un caràcter restrictiu. El balaguerí Josep Carner-Ribalta, molt proper a Macià, va valorar així el desenllaç del procés estatutari en les seves memòries: "Amb les amargors i les injúries que Catalunya sofrí durant el període de regateig de l'Estat d'autonomia a les Corts, i amb la catalanofòbia demostrada pels espanyols en massa, tots els catalans sentiren que l'Estatut havia estat 'concedit' pel govern de la República espanyola, si no amb mala fe, amb absoluta mesquinesa".⁸⁶

LA MEMÒRIA DE LA REPÚBLICA

Què n'ha quedat, de la primavera del 1931, en la memòria popular? La memòria de la República que ens han llegat alguns dels testimonis entrevistats per

l'historiador Jordi Soldevila i la periodista Laia Soldevila en el projecte "La Memòria del Pla, 1931-1955" sembla molt condicionada pel temps transcorregut i per la necessitat d'oblit que han pesat sobre aquesta terra.⁸⁷ Un home sense cap filiació política, dedicat exclusivament a la família i a la barberia, com el linyolenc Francesc Boreu i Pujades (1908) mai no va explicar als seus dos néts bessons —el meu germà Quintí i un servidor— què havia passat durant la República i, sobretot, la Guerra i la Revolució del 1936-1939. Era un tema tabú. Per a sobreviure, calia oblidar. L'associació automàtica del trauma de la guerra amb la República —com es va encarregar de recordar la propaganda franquista i va imposar el pacte de desmemòria de l'anomenada "Transició espanyola"— contagiava qualsevol visió positiva d'un règim democràtic com el republicà.⁸⁸ La memòria de la guerra ha sepultat els primers anys republicans en capes d'oblit i de por per a les generacions que van viure'ls de petits o de joves, fins al punt que nombrosos testimonis confonen —encara que sembli increïble— l'arribada de la República amb l'esclat de la Guerra.

Alguns dels entrevistats, molts dels quals eren molt joves, mostren una memòria difusa, inconcreta, epidèmica, confusa i, en alguns casos, temerosa, quan han d'evocar els primers anys republicans. Així i tot, algunes de les entrevistes del projecte dels germans Soldevila són d'un gran interès per definir, ni que sigui parcialment, la pervivència en la memòria de la República. En constaten, per exemple, el canvi que s'hi va escaure: "quan va arribar la República, la gent va sortir al carrer amb banderes, però al poble

⁸² IVERN, *Esquerra Republicana de Catalunya*, p. 132, i BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República*, p. 245. Verbigràcia: el resultat en les votacions per l'Estatut d'Autonomia del 2 d'agost de 1931 va ser, a Linyola, palmari, amb 316 vots a favor i cap en contra. Vegeu E. MESTRE I ROIGÉ (coord.), *Història de Linyola* (Lleida: Virgili & Pagès, 1987), p. 229 i 252.

⁸³ Vegeu, entre les aportacions més recents, GONZÀLEZ, *Els diputats catalans a les Corts Constituents republicanes*, i T. ABELLÓ, *El debat estatutari del 1932* (Barcelona: Parlament de Catalunya, 2007).

⁸⁴ GUILLÉN, *El manuscrit de Pere Segarra*, p. 91.

⁸⁵ *Catalunya i l'Estatut d'Autonomia. L'Estatut de Núria. L'Estatut d'Autonomia, L'Estatut de Règim Interior* (Barcelona: Undarius, 1976), p. 20 i 43.

⁸⁶ J. CARNER-RIBALTA, *Memòries. De Balaguer a Nova York passant per Moscou i Prats de Molló* (Barcelona: Viena, 2009), p. 176.

⁸⁷ No deixa de ser simptomàtic que, en les històries gràfiques que he consultat, no hi hagi cap fotografia de la primavera política republicana. Cf. M. À. CULLERÉS BALAGUERÓ (coord.), *Història gràfica de Mollerussa* (Mollerussa: Ajuntament, 2004), i M. DARBRA i J. M. MAS, *Història gràfica de Linyola* (Linyola: Ajuntament, 2007).

⁸⁸ Vegeu, sobre la memòria de la República, E. PUJOL (dir.), *El somni republicà. El republicanisme a les comarques gironines 1900-1936* (Barcelona: Viena, Casa de Cultura de la Diputació de Girona, 2009), i *14 d'abril, els anhelos del poble* (Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2011). Cf. també V. TORRES, *Memòries polítiques i familiars* (Lleida: Pagès, 1994), p. 41-42, i ídem, *A favor de la llibertat. Cinquanta anys d'articles i discursos* (Lleida: Pagès, 1998), p. 33-35.

no, es va fer una mica, però no amb l'exaltació que es va fer a les capitals grans. Van canviar els retrats del rei de les escoles, es van fer certes coses, però no tinc gaires records de tot allò", declara el linyolenc Ramon Galitó Caba (1920). "Era un canvi total, fora reis. Recordo que al poble [Barbens] hi va haver alegria, i també hi va haver ball [...]. Hi va haver una alegria tremenda al poble, com a tot arreu", assegura Joan López Querol (Barbens, 1917). No deixa de ser una anècdota ben significativa el fet que, com relata López Querol, els mateixos republicans de Barbens tinguessin dificultats per saber quins eren els colors exactes de la bandera republicana espanyola i, fins que per casualitat no va passar un cotxe que la duia penjada, no en van treure l'entrellat. A l'vars d'Urgell, l'arribada de la República va ser festejada amb una treta al carrer de tots els retrats del rei que va esverar, segons recorda ella mateixa, Carme Riera Palou (Linyola, 1917):

Van passar tot una colla d'homes amb un soroll, tot patarrim, patarram.... "Què passa per aquí?" *Hasta* em vaig esfereir! I vaig veure que portaven retrats del rei: "Què és això? D'on ho han pres?" I resulta que, com que havia guanyat les eleccions la República, doncs, van treure tots els retrats que van trobar i els passejaven pel poble.

Un altre barbensà, Jaume Benet Duran (1922), rememora així l'arribada al poble de la gran notícia del 14 d'abril:

Estàvem pelant remolatxa allà, a l'era, i arriba ton oncle, el de cal Segarra, el Joan, i diu: "Marieta, ha arribat la República"! (I jo, clar no sabia ni què era, tenia 8 anys i no n'havia sentit a parlar mai, d'això.) I li deia a la mare: "Ha arribat sense sang!" "Oh, coi, sense sang!" "Sí, ha marxat el rei i no hi ha hagut sang!" I recordo que al poble van llogar música per fer ball, davant de cal Calic.

Alguns testimonis valoren especialment dels primers anys republicans la qualitat de la nova escola, amb mestres idealistes molt abocats a la feina que

ensenyaven en català segons criteris més oberts i democràtics. Josep Maye Mas (Linyola, 1927) ho constata: "durant la República van venir dos mestres que eren un tal Farrús i un tal Cornudella. Feien una ensenyança fenomenal. Tots els que hi van anar una temporada se'ls veia que havien anat a una escola més bona". Segons Francesc Minguet Petit (Barbens, 1924), "en temps de la República, ens ensenyaven molt el català. Jo recordo que en sabia molt. [...] Cada dia fèiem moltes traduccions del català al castellà i del castellà al català. Això era molt important". Un dels quatre mestres de l'escola, va adonar-se, evocava Minguet, que duia una enciclopèdia en què hi havia una fotografia d'Alfons XIII; el mestre, "molt bona persona, però molt republicà", va refregar una poma en tota la cara del rei destronat i va dir a Minguet, que s'ho mirava estupefacte: "Això ja ha passat a la història". No és estrany, val a dir-ho, que la política republicana posés l'èmfasi en l'escola, perquè l'educació era un dels aspectes més negligits pel règim dictatorial. Només una dada. A Linyola, un poble fonamentalment pagès, l'analfabetisme atenyia el 33 % de la població i era molt més elevat en les dones i en els adults més grans de trenta anys.⁸⁹

Amb l'arribada de la República, com passava arreu, en alguns pobles de la plana les dretes locals van marcar distàncies i van atrinxer-se en els espais de sociabilitat propis, accentuant així la polarització política i de classe. A Linyola, per exemple, segons Galitó Caba, els rics van concentrar-se a l'Ateneu, mentre que els treballadors s'aplegaven al voltant del Sindicat i la Cooperativa, en què disposaven d'una mútua, un cafè, un cinema. Teresa Riart i Pedrós (Linyola, 1924) també fa memòria del fet que, al seu poble, els de dreta van deixar d'anar a cal Mingo i van obrir l'Ateneu: "va ser quan la gent es va partir, i a cal Mingo els de dreta no hi venien, que abans hi anaven tots. I aquí només hi havia els republicans".⁹⁰ A Barbens, segons el record de Benet Duran, també hi va haver una pugna entre els dos

⁸⁹ MESTRE, *Història de Linyola*, p. 227. Vegeu també BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República*, p. 299.

⁹⁰ Efectivament, a Linyola dos grups van polaritzar la vida política local: d'una banda, els del Centre Català Republicà i Socialista, que era integrat per gent d'Esquerra Republicana de Catalunya i que fou hegemònic en el consistori durant el període republicà, i, de l'altra, el Centre Republicà, format per les dretes. La divisió entre tots dos grups es va accentuar el 1932, quan la dreta linyolenc va començar la construcció del Sindicat Agrícola Ateneu, fet que va migpartir el poble. Vegeu MESTRE, *Història de Linyola*, p. 228. Cf. J. CIVIT ESMATGES, *Linyola, el meu poble* (Linyola: Ajuntament, 2002), p. 135.

balls –amb gramola!– dels diumenges: “el poble es va dividir en dos: l’un era la Ginesta [d’esquerra] i l’altre, la Moderna [de dreta]”, uns locals que també disposaven de cafè i cinema.

Probablement, un dels testimonis més il·lustratius de la reacció irada de la dreta local és el de Riart, que explica la còlera amb què, a Linyola, dues senyores de dreta van rebre els resultats de les eleccions municipals del 1931: “Recordo unes senyores de dretes que estaven enfurismades, enfadades. Llavors tenia 6 anys. Recordo aquestes dos senyores enfadades contra la gent perquè havien perdut ells”. D’altra banda, també és ben revelador el record desmitificador que aporta Ramona Teixidó Pagès (Barbens, 1919) d’un míting en què van participar Macià i Companys abans de la proclamació de la República:

El Macià va dir: “Quan jo seré president de la Generalitat —que no somiava res més— faré per tots els treballadors una caseta i un hortet”. I un d’aquí al costat, que li deien el Tonet del Farré, li va dir: “Mentida podrida! Això no és veritat!” —Jo et prometo que, si sóc president, podràs dir: tenia paraula el Macià!” —“Ah, bueno...” Però això no va existir, no hi va haver ni caseta ni hortet. Molta misèria.

En la literatura del Pla d’Urgell, les al·lusions a la primavera del 1931 són més aviat escasses. En destaco, si més no, dues bones novel·les: *Com una barca al mig de l’estany* (2001), d’Antoni Coll, una història d’amor entre una jove catalana i un irlandès que situa l’acció a l’Estany d’Ivars i Vila-sana durant els anys de la República i la Guerra, i *El clot de l’aigua* (2002), de Francesc Pascual, que ofereix la peripècia d’un jove pagès segarrenc que s’instal·la al Pla d’Urgell i assisteix al procés de modernització de la comarca des de final del segle XIX. Pascual esmenta de puntetes, com a imprecís teló de fons històric de la peripècia del personatge, “l’esperançada República”, uns anys de prosperitat, que la veu narrativa —encarnació de la memòria popular— fa desembocar confusament en la guerra i la dictadura, com si en fossin el tràgic corol·lari: “Del bé extraordinari que ens vam donar amb la prometedora arribada de la República, en vam revertir un riu de sang innocent per la poca habilitat de no saber-la usar, i en

vam pagar una desgraciada Dictadura”.⁹¹ En canvi, amb més èpica, en la seva novel·la *Coll* fa referència literalment al “canvi de règim que es produí amb l’ensorrament de la monarquia i l’adveniment de la República”, hi fa aparèixer la figura de Lluís Companys, fill del Tarròs, i hi mostra de manera al·lusiva els recels dels grans propietaris locals davant dels canvis polítics.⁹² Ben meditat, la primavera republicana del 1931 reclama encara més lletra escrita que la converteixi en matèria artística i en memòria col·lectiva.

***

És evident i molt inquietant que, vuitanta-dos anys després de la proclamació de la República, encara no disposem d’un coneixement prou aprofundit dels fets i tampoc no n’hàgim sabut assumir la memòria històrica. Els dèficits de la memòria de la República recauen sobre l’assumpció insuficient del passat històric més contemporani i sobre les febleses extremes d’una democràcia espanyola i catalana molt millorable. Les dificultats per anostrear la memòria republicana han estat un llast feixuc que, fins avui, frena una societat —en general— desmemoriada i atemorida, a la qual costa de prendre el protagonisme com a subjecte polític en una democràcia activa, exigent, crítica i constructiva que faci possible exercir els drets civils i polítics en llibertat.⁹³

Per això, esdevé necessari que, a més de reivindicar una literatura que sigui capaç de transformar en matèria artística la memòria col·lectiva de la República i els valors del republicanisme, les institucions públiques de la comarca —consell comarcal i ajuntaments— o els organismes autònoms que en depenen, com ara l’Institut d’Estudis Comarcals del Pla d’Urgell treballin i planifiquin, amb convicció i rigor, tot un seguit d’accions per reconstruir aquesta memòria a través de programes d’activitats diverses: projectes de recerca, edicions de llibres divulgatius, lectures de testimonis, dramatitzacions de documents, espectacles teatrals, documentals, etcètera. Una actuació institucional d’abast ampli que hauria de disposar de la implicació de les associacions i en-

⁹¹ F. PASCUAL, *El clot de l’aigua* (Lleida: Pagès, 2002), p. 138 i 141.

⁹² A. COLL, *Com una barca al mig de l’estany* (Barcelona: Proa, 2001), p. 22.

⁹³ Vegeu el documental *Monarquia o República?*, amb direcció de M. ARMENGOU i realització de R. BELIS, estrenat el 15 de febrer de 2012 dins del programa “Sense ficció” de Televisió de Catalunya.

titats culturals de caràcter independent, com ara el Centre de Recerques del Pla d'Urgell "Mascançà", però també altres espais públics com els col·legis i els instituts de la comarca o la xarxa de biblioteques municipals, i altres col·lectius lúdics, culturals o cívics com ara les revistes locals, els ateneus, les associacions de dones, etcètera.

La revivificació de la memòria de la República i dels valors republicans (govern de la llei, bé públic, igualtat de drets civils i polítics, amor a la llibertat, solidaritat activa, virtuts cíviques...) ⁹⁴ ha de ser ente-

sa com un esforç col·lectiu per comprendre el passat —"pur fet consumat"— i assumir-lo de cara al futur com a "projecte". Perquè, com argumentava Joan Fuster, la història esdevé no tan sols un relat d'allò que fórem, sinó sobretot l'explicació del que som; si la història, de més a més, s'erigeix en "origen i substància de tota consciència col·lectiva", ens resulta imprescindible per definir el futur que volem. ⁹⁵ Un futur per al qual no podem oblidar les experiències fonamentals de llibertat i de democràcia del passat. Com ara la primavera republicana del 1931.

⁹⁴ Vegeu M. VIROLI, *Republicanism* (Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis, Angle, 2006).

⁹⁵ J. FUSTER, *Examen de consciència*, dins *Assaig, 1*, edició d'A. FURIÓ i J. PALÀCIOS (Barcelona: Edicions 62, Diputació de Barcelona i Universitat de València, 2011), p. 378.